

سورة الاحقاف

موضوع تحقیق:

جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در نظام تربیتی
خانواده

نویسنده مسئول:

رتبه علمی:

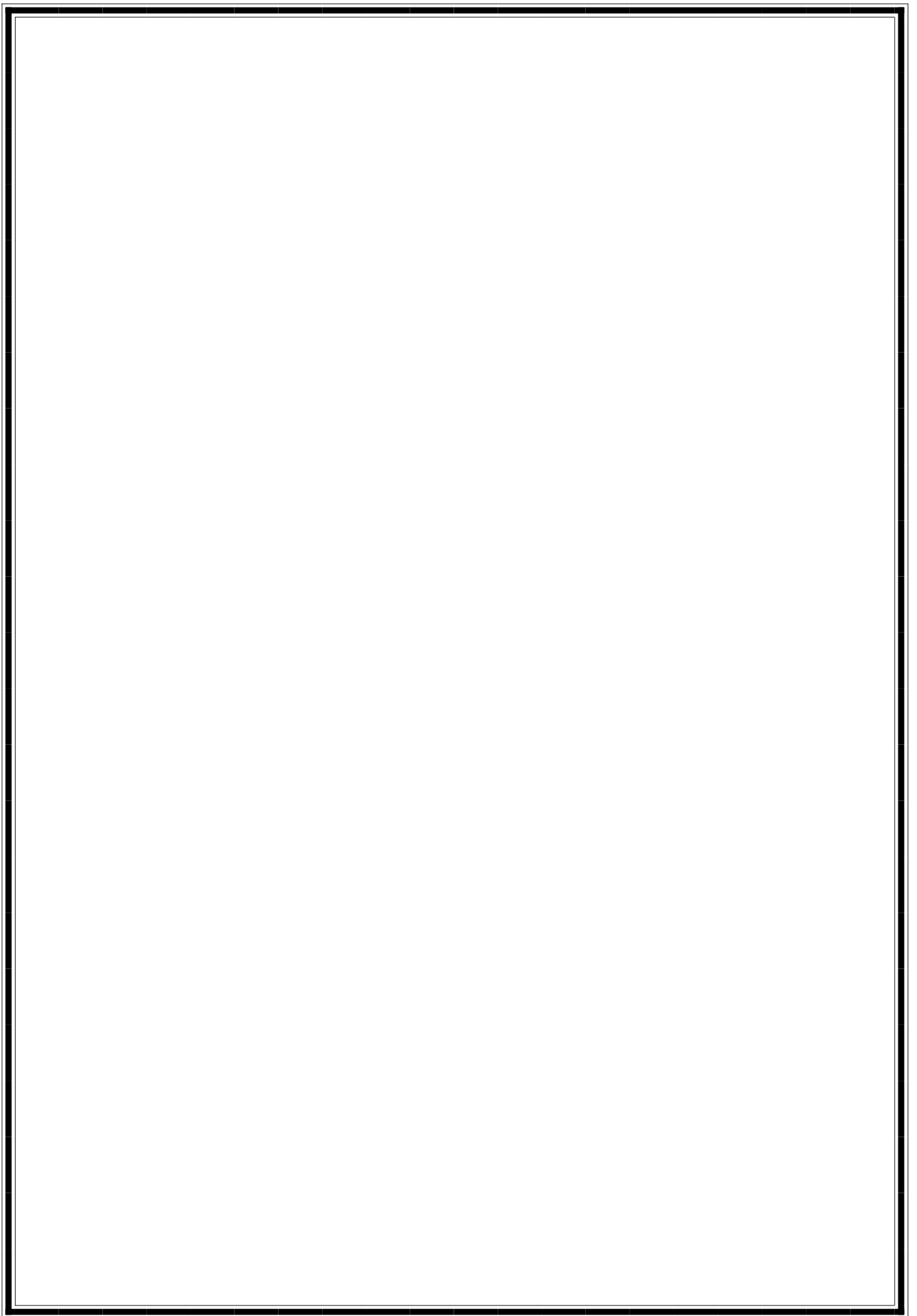
نام دانشگاه:

(چکیده انگلیسی)

فهرست عناوین

Contents

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	بیان مسئله
۴	پیشینه تحقیق
۴	اهمیت و ضرورت تحقیق
۴	اهداف تحقیق
۵	روش شناسی
۶	خانواده در مکتب اسلام و هدایت فرزندان
۷	نقش پدر در تربیت خانوادگی
۷	نقش مادر در تربیت خانوادگی
۸	شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در تربیت خانوادگی
۱۱	امر به معروف و نهی از منکر در خانواده
۱۳	نمونه معروف‌های خانوادگی در قرآن
۱۴	نمونه منکرات خانوادگی در قرآن
۱۴	مواردی که نظام آموزش و پرورش باید برای تقویت تربیت خانوادگی به آن توجه کند
۱۵	آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر
۱۶	آثار دنیوی امر به معروف و نهی از منکر
۱۷	آثار اخروی امر به معروف و نهی از منکر
۱۷	تدابیر عملی برای امر به معروف و نهی از منکر در خانواده‌ها
۱۹	نتیجه‌گیری
۲۰	منابع

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر از احکام واجب و جزء وظایف مسلمانان است؛ با این وجود، دلایل متعددی مانع اجرای این فریضه الهی، در بسیاری از زمینه‌ها می‌شود. در بین شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر، روش‌هایی که منجر به نهادینه شدن معروف و برطرف نمودن منکر می‌گردند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. بنابراین، لازم است به مسائلی که پیرامون درونی شدن ارزش‌ها وجود دارد، پرداخته شود. در بین نهادهای اجتماعی، خانواده نقش اصلی را در این زمینه ایفا می‌کند. هرچقدر اعضای خانواده دارای وفاق بیشتری باشند، موفقیت افزونتری در نهادینه شدن مصادیق معروف و تربیت صحیح فرزندان کسب می‌نمایند. این مقاله قصد دارد جایگاه امر به معروف و نهی از منکر را در نظام تربیتی خانواده مورد بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: معروف، منکر، خانواده، تربیت

مقدمه

امر به معروف و نهی از منکر، یک واجب مهم اسلامی است که متأسفانه هم شناخت کافی در مورد آن وجود ندارد و هم بطور شایسته مورد توجه قرار نگرفته است. حتی در جامعه اسلامی ما، با این که قرآن و احکام در درجه اول اهمیت قرار دارند، باز هم این اصل مهم مورد غفلت و کم مهری واقع شده و توجه کافی بدان نشده است. اسلام عزیز امر به معروف و نهی از منکر را منحصر به جامعه و اجتماعات بزرگ ندانسته، بلکه برای اجتماع کوچک مثل اهل منزل نیز واجب شمرده است زیرا که اجتماعات بزرگ از اجتماعات کوچک تشکیل می‌شود و اصلاح جوامع بدون اصلاح اجتماعات کوچک خانوادگی ممکن نیست علاوه بر این که تأثیر امر و نهی در اجتماعات بزرگ در مواقعی زیاد خواهد شد که در اجتماعات کوچک و خانواده‌ها تحقق یافته باشد.

نظر اسلام به امر به معروف و نهی از منکر، نه تنها در خانواده، که به عنوان عوامل و زیر ساخت‌های خوش بختی، نظری شامل و کاربردی و مصادیق جزئی و به صورت‌های مستقیم و غیر مستقیم است. بلکه نیکی و نهی از منکر داخل مقوله‌ی اخلاق کاربردی و از واجبات اسلام است. مطرح شدن امر به معروف و نهی از منکر به عنوان فریضه (واجب) در اسلام، نشان از اهتمام بالای آن به رشد رفتار والای انسانی است.

امر به معروف و نهی از منکر، رمز پایداری و برپایی دستورات الهی، و شور و نشاط جامعه اسلامی است. با امر به معروف و نهی از منکر بی تفاوتی از میان مردم مسلمان برداشته می‌شود و همه افراد در برابر یکدیگر مسئول شناخته می‌شوند، همه دستورات الهی برای خوشبختی و سعادت انسان‌ها آمده است، و این سعادت زمانی رخ می‌نماید که به بایدها و نبایدهای الهی عمل شود. با امر به معروف و نهی از منکر به یکدیگر یادآوری می‌کنیم که راه سعادت و خوشبختی خود را فراموش نکنیم، بی‌راهه و کژراهه را انتخاب نکنیم. امر به معروف و نهی از منکر به همه ارزش‌ها جان می‌بخشد و روح و روان فرد و جامعه را به بهداشت و

سلامتی فرا می‌خواند. امر به معروف و نهی از منکر همواره خواهان وجود و حضور زیبایی‌ها و خوبی‌ها است و مانع رشد و خودنمای زشتی‌ها می‌گردد.

بیان مسئله

از دیدگاه اسلام دستور امر به معروف و نهی از منکر، جامع‌ترین برنامه برای اصلاح جامعه، و مبارزه با فساد، و استقرار عدالت همه‌جانبه، و نیکی‌ها و ارزش‌هاست، از این به صراحت در قرآن بیان گردیده است که دستور اختصاص به گروه خاصی ندارد، بلکه همه در حدود توان خود، به انجام آن موظف هستند.

امر به معروف و نهی از منکر، در هر مرتبه، بیانگر حساسیت اجتماع در مقابل اعمال زشت و نابهنجار است. از این رو این حساسیت وقتی به شکل مؤثری ظاهر گردد، راه را بر رواج ناهنجاری‌ها در جامعه می‌بندد. به عکس، وقتی جامعه‌ای در مقابل نابهنجاری‌ها، هیچ‌گونه مخالفتی نشان ندهد یا حساسیت‌ها و مخالفت‌ها بسیار ضعیف باشد زمینه ترویج و تثبیت ناهنجاری‌ها فراهم می‌گردد و در این جا است که چه بسا ناهنجاری‌ها شکل هنجار به خود می‌گیرد و منکرات در پوشش معروف ظاهر می‌شود. از این رو در فرهنگ اسلامی بهای فراوانی به این فریضه مقدس داده شده است. تا جاییکه آن را از عوامل رشد و تعالی و یا انحطاط و سقوط جامعه به حساب آمده شده است. توصیه به نیکی‌ها و منع از تخلفات شرعی و اجتماعی، علاوه بر آثاری که بر دیگران دارد، موجب تحکیم و تقویت باور و توجه خود آمران به معروف و ناهیان از منکر می‌شود. بنابراین، دستور مزبور علاوه بر آثار بیرونی، اثرات روانی و درونی هم دارد که وقتی عمومیت و شمول پیدا کند، تبدیل به نتایج اجتماعی می‌گردد. بنابراین این فریضه، در واقع یک نوع نظارت همگانی و ملی برای حفظ کشتی جامعه از غرق، و رساندن آن به ساحل نجات است، و چنین کاری از نظر عقل، تدبیر، سیاست، و تمدن صحیح، کار بسیار شایسته و بجا است، و همانند نظارت عمومی در برنامه‌های پزشکی است که موجب پیش‌گیری از بیماری‌ها، و زدودن هرگونه بیماری، و نگهداری سلامت جامعه از خطرهای آنها می‌باشد.

پیشینه تحقیق

پیشینه تحقیق، در ارتباط با دو موضوع بررسی شده است:

الف) امر به معروف و نهی از منکر: امر به معروف و نهی از منکر علاوه بر اینکه از مسائل تفسیری، حدیثی و فقهی مسلمانان بوده، در علم کلام، علم اخلاق و مباحث اجتماعی و سیاسی آنان نیز مطرح می‌باشد.

ب) خانواده: در مورد موضوع‌های مرتبط با خانواده، تاکنون تحقیقات بسیاری در جامعه‌شناسی و مطالعات دینی انجام شده است. تا آنجا که خانواده و مسائل مربوط به آن، به صورت رشته‌های مستقل درآمده و یا به صورت مطالعات میان رشته‌ای مورد بررسی قرار گرفته است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

گرچه در زمینه امر به معروف و نهی از منکر و نقش تعلیم و تربیت در این زمینه و ارتباط بین آنها کتب متعددی به نگارش در آمده است ولی اهمیت این مسئله از نظر اسلام و قرآن و جایگاه آن در اجتماع ضرورت نگارش این مقاله را نشان می‌دهد. سخن گفتن در این مقاله هر چند به کرات، ارزش و زیبایی آن را بیشتر جلوه‌گر می‌سازد بنده نیز سعی کرده‌ام این تعامل و روابط را از جهت گوناگون بررسی نموده و اهمیت والای (جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در نظام تربیتی خانواده) و چگونگی بکارگیری و اطاعت از بیانات و فرمایشات بزرگان و قرآن در زمینه امر به معروف و نهی از منکر با این موضوع بسیار مهم را در تمامی زمینه‌ها بیان نمایم.

اهداف تحقیق

هدف کلی: نقش امر به معروف و نهی از منکر در نظام تربیتی خانواده
هدف جزئی: (۱) تبیین راه‌های انتقال فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر در خانواده‌ها، (۲) ارتقا و ترویج فضایل اخلاقی و امر به معروف و نهی از منکر در خانواده.

روش شناسی

روش گردآوری مطالب در این تحقیق، از نوع کتابخانه‌ای و تحقیقی است. مطالب این پژوهش حاصل برداشت‌های نویسنده مسئول از مقالات و ژورنال‌های علمی در رابطه با موضوع جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در نظام خانواده می‌باشد.

مفهوم امر به معروف و نهی از منکر در لغت

معروف و منکر نیز مانند بسیاری از واژگان دیگر به دو معنای لغوی و اصطلاحی به کار می‌روند ولی معنای لغوی و اصطلاحی این دو از هم دور نیستند. بنابراین معروف در لغت از ماده «عرف» ضد نکر، هر چیز پسندیده‌ای است که نفس آن را می‌شناسد و به آن انس می‌گیرد و آرامش می‌یابد، (سلطان محمدی، ۱۳۸۵) و مُنْکَر: خلاف معروف، هر امری است که شرع آن را زشت بشمارد و حرام و ناخوشایند بداند. (سیف، ۱۳۸۴). به تعبیر دیگر: «معروف اسم هر کاری است که حسن آن را عقل و شرع تشخیص دهند و منکر آن است که عقل و شرع آن را انکار نمایند».

و در اصطلاح فقهی: «معروف: هرکار پسندیده‌ای است که افزون بر خوبی، دارای وصف زائد باشد، (از قبیل استحباب، وجوب و...) که یا خود انجام دهنده آن را بشناسد (به واسطه اجتهاد و...)، یا به آن راهنمایی‌اش کنند (در صورتی که مقلد باشد) و منکر: کار زشتی است که یا خود انجام دهنده آن را بشناسد، یا از طریق دیگران بشناسد، (از طریق مجتهد)». (شیخ طوسی، ۱۳۶۵) از آنجا که منکر و معروف هم به فرهنگ وابسته است و هم عقل آن را می‌شناسد، یعنی برخی از منکرات در همه فرهنگ‌ها منکر است و برخی از معروف‌ها در همه فرهنگ‌ها معروف به حساب می‌آید. ولی برخی از مصادیق معروف و منکر را از طریق شرع باید شناخت به همین دلیل کسانی که برخی از مصادیق منکر را انجام می‌دهند و برخی معروف‌ها را ترک می‌کنند، و در شناختن آن نیز کوتاهی نکرده‌اند و از روی لجاجت نیز نیست قاصر شناخته می‌شوند و در پیشگاه خداوند معذورند. که جای بحث در این مختصر نمی‌گنجد و باید به کتاب‌های فقهی مراجعه کرد. امر و نهی: امر فرمان دادن به کاری است و نهی بازداشتن و منع کردن از چیزی.

و یا نهی طلب وا گذاشتن حاجتی است خواه برآورده شود یا نشود. وقتی مفهوم معروف و منکر و امر و نهی روشن گشت، امر به معروف و نهی از منکر نیز به تبع آن روشن می‌گردد زیرا: امر به معروف، فرمان دادن به معروف و کارهای نیک است که در اسلام معروف و شناخته شده است و نهی از منکر بازداشتن و منع کردن از ممنوعات شرعی و ارتکاب بدی‌ها و زشتی‌ها است؛ (شیخ مفید، ۱۴۱۰ ق)

خانواده در مکتب اسلام و هدایت فرزندان

طراحی آفرینش به گونه‌ای بوده است که بقای نسل آدمی تنها از طریق ارتباط مرد و زن صورت می‌گیرد خداوند عوامل جذب و انجذاب را به طور حکیمانه بین زن و مرد قرار داد و ازدواج را به عنوان راهی ضابطه دار و قانون مدار برای تنظیم ارتباط فوق الذکر تشریح فرمود در واقع ازدواج مرد وزن را منحصرأً برای هم قرار می‌دهد تا آثار و کارکردهای فراوانی برای این کانون نوپا قائل شود اولین اثر و کارکرد این ارتباط که در قرآن بسیار ستوده شده است کارکرد عاطفی و روانی است. هریک از زن و مرد در سایه ازدواجی صحیح به عاطفه و مودت راه می‌یابند، و زیباترین و بهترین گوهری که به فرزندان هدیه می‌شود احساس امنیت است که بین این دو همسر بوجود می‌آید. همه مکاتب تربیتی در پی ایجاد امنیت روانی‌اند که از نظر دین باید در خانواده جست وجو شود پس خانواده از این حیث کاملاً مقدس است. (مالکی، ۱۳۸۴)

از سوی دیگر خانواده از نظر اسلام جایگاه منحصر به فرد پدید و نسلی پاک است، نسلی که می‌داند به که تعلق دارد و از کدام ریشه جوانه زده است اگر در مقام مقایسه با سایر مکاتب خواهیم به ویژگی‌های بارز خانواده در اسلام اشاره کنیم باید به نکاتی که مطرح شد توجه نمائیم مثل این که خانواده دارای کارکرد عاطفی، روانی، اقتصادی، جنسی و غریزی، تربیتی و جامعه پذیری است. یعنی یک خانواده مطلوب و متعادل در یک وضعیت ایده آل، در صورتی تام است که این ثمرات را به همراه داشته باشد و افراد در آن احساس امنیت و به فرموده قرآن احساس سکونت و مودت کنند. (سروش، ۱۳۸۳)

نقش پدر در تربیت خانوادگی

در تفکر دینی، پدر به عنوان اولین مسئول تربیت شناخته می‌شود. قرآن به پدران خطاب می‌فرماید: (سوره مبارکه تحریم آیه ۶)

«ای کسانی که ایمان آوردید، خود و خانواده خویش را از آتشگیره که هیزم آن انسان، و سنگرها، نگه دارید و حفاظت کنید» یعنی پدران از نظر دستگاه عدالت الهی موظفاند اسباب قریب و بعید هدایت و سلامت معنوی خانواده را فراهم نمایند. بر طبق روایات اسلامی، پدران موظفاند حتی نسبت به بچه‌ای که مادرش را رها ساخته‌اند اسباب تعلیم و تأدیب را فراهم کنند، قرآن بیاموزند. تامین آسایش مالی فرزندان و همسر نیز برعهده پدران است. البته همین دومقوله آن چنان سنگین است که ادای آن‌ها را توسط پدران و حرمت و احترام آنان را به همسر و فرزندان حتمی و واجب می‌سازد. بدیهی است که هر خانواده نیاز به مدیری واحد دارد که با تصمیم‌گیری نهایی بتواند ایجاد نظم کند این امر در خانواده مسلمان بر عهده پدران نهاده شده است. (ملکی، ۱۳۸۴)

نقش مادر در تربیت خانوادگی

مادری نیز از نظر معارف دینی عنوانی ویژه است، یعنی زن با عنوان مادری دارای یک شخصیت حقوقی خاص می‌شود مادری اصولاً طیف خاصی از رفتارهاست که در نهاد هر دختری بالقوه وجود دارد. مگر آن که با تربیب غلط یک اختلال جنسی در فرد ایجاد کرده باشیم.

خداوند بین زنان و آفرینش پیوند ناگسستنی قرارداده است. این پیوند باتولد بچه خاتمه نمی‌یابد بلکه مادر با توانایی خداداد عاطفی فرزندان را از سرشوق می‌پروراند تا به بار بنشیند و بچه به مادر نیاز دارد و دین این حق را از وی نمی‌ستاند ولی در عوض تحمل این مشقات خداوند حقوق خاصی برای مادران قرارداده است که بدون تعارف از حقوق پدران سنگین تر است البته منکر آن نیستیم که رسیدگی به امور فرزندان نیاز به تشریک مساعی والدین دارد ولی این که مادری با زن گره خورده، غیر قابل انکار است. (ملکی، ۱۳۸۴)

در نظام جمهوری اسلامی ایران از نظر قوانین اسلامی و مدنی توجهی ویژه به خانواده شده است. در قانون اساسی، محور تمام برنامه ریزی‌های کلان، نهاد خانواده قرار داده شده است. لیکن به دلیل نبود پژوهش‌های نظام مند یا فقدان برنامه ریزی کلان اجتماعی با محوریت خانواده یا بدلیل عدم هماهنگی و همکاری لازم میان بخشی، آموزه‌های دینی و ملی به طور هم زمان و صحیح در بطن جامعه و در متن قوانین جاری نشده است و متأسفانه به جای آن خلأهای موجود با طرح‌های سازمان‌های بین المللی پر می‌شود. ما نباید سرمایه گران سنگ و تقریباً منحصر به فرد دینی و شرقی خود را در تقدیس نهاد خانواده از دست بدهیم.

شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در تربیت خانوادگی

الف) از کار انتقاد کنیم، نه از شخص:

این قانون در مسائل خانوادگی و تربیت فرزند جایگاه مهمی دارد. والدین خوب کسانی نیستند که فرزندان از آنها بترسند، بلکه کسانی هستند که شخصیت فرزندان خود را حفظ می‌کنند و حتی اگر مورد خشم و قهر قرار گرفتند، فرزندان از لطف والدین مأیوس نمی‌شوند.

مثال: اگر شما فرزندت را تحقیر و او را با پسر عمویش مقایسه کردی و به او گفتی: تو فرزند بد بختی هستی و فلانی از تو بهتر است او هم در جواب می‌گوید: عمویم یا پدر فلانی هم از تو بهتر است.

اوبه اصطلاح مقابله به مثل می‌کند و کینه پدر و پسر عمو را به دل می‌گیرد. اما اگر به او گفتی: فرزندم! تو سال قبل از امسال بهتر بودی و او را با خودش مقایسه کردی نه با دیگران و یا به او گفتی: انسان باید هر روز از روز قبل بهتر باشد و هر چه بهتر باشی، نزد خدا و خلق و والدین محبوب تر خواهی بود در اصلاح فرزند خود نقش مثبتی خواهد داشت. بنابراین در امر به معروف و نهی از منکر برای خلافکار رقیب نتراشیم تا او را حسود و حساس و انتقام جو کنیم، بلکه خوبی‌های او را به او بگوییم، سابقه درخشان او را متذکر شویم: بزرگواری قومی و قبیله او را

گوشزد کنیم، از توان و استعداد او سخن به میان آوریم تا او احساس کند که ورشسته نیست، بلکه هم محبوب و هم توانمند است. (سلطان محمدی، ۱۳۸۵)

ب) باعمل خود مردم را دعوت کنید:

در روایات می خوانیم : باعمل خودتان مردم را به راه حق دعوت کنید. (وسائل ج، ۱۱، ص ۱۹۴)

برای مثال : اگر پدر یا مادری در کوچه پوست خیار یا موزی را دید و با نوک پا آن را کنار زد تا کسی به زمین نخورد و یا تکه‌ای نان را دید و آن را برداشت و به گوشه‌ای قرار داد بچه‌ها با دیدن این حرکت از آن به بعد پوست خیار در کوچه و خیابان نمی‌اندازند و یا اگر پدر و مادر هنگام ورود به اطاق چراغ‌های اضافی را خاموش کنند، فرزندان هم تکلیف خود را می‌فهمند و اگر پدر و مادر در صف اول نماز جمعه و جماعات باشند فرزندان هم در این راه همراه می‌شوند و نمازخانه‌ها و مساجد پر می‌شود و برعکس اگر چهره‌های سرشناس و بزرگان خانواده (پدر و مادر) خلافی انجام دهند راه گناه را به روی فرزندان و کوچکترها باز می‌کنند. (سلطان محمدی، ۱۳۸۵)

ج) از خوبی‌ها هم بگوئید:

در انتقاد و نهدی از منکر، تنها نقطه ضعف را مطرح نکنید. از خوبی‌ها نیز بگوئید ، قرآن کریم در نهی از شراب اول از منافع آن سخن گفته است و بعد می‌فرماید ضررش از نفعش بیشتر است زیرا درست است که برای ساختن آن افراد زیادی به نوا می‌رساند از جمله کشاورزان، کارگرانی که در کارخانجات شراب سازی مشغول هستند، ماشین‌های حمل و نقل، کارخانجات بطری سازی و شیشه سازی، فروشندگان و رابطه‌ها و خدمه‌ای که سرویس می‌دهند ولی مگر می‌توان آثار شوم شراب را که بر مغز و اعصاب، دستگاه گوارش و آثاری که بر نسل می‌گذارد، تصادفات، رانندگی، خودکشی‌ها و تصمیمات نابخردانه‌ای که افراد مست می‌گیرند، با سودهای آن مقایسه کرد؟ آنچه مهم است اینکه قرآن با توجه به منافی که شراب دارد آن را تحریم فرموده است. خانواده‌ها هم می‌توانند هنگام نهی از منکر ابتدا نقاط قوت

را بگویند و سپس تذکر دهند: «کسی که این کمالات را دارد چرا این منکر را انجام می دهد؟» (سلطان محمدی، ۱۳۸۵)

د) شیوه تغافل:

یکی از زمینه‌های انجام خلاف آن است که انسان احساس کند، در جامعه آبرو و کرامت ندارد، عذرش پذیرفته نمی‌شود و کسی به سخن او اعتماد نمی‌کند. در این صورت احساس حقارت و بی‌آبرویی او را به هر گناهی می‌کشاند. اسلام می‌فرماید: گاهی باید انسان خود را به غفلت بزند و تظاهر کند من متوجه تو نشدم تا از این طریق کرامت و شخصیت افراد شکسته نشود. (سلطان محمدی، ۱۳۸۵)

اگر کسی گفت من شراب نخورده‌ام! عذرش را بپذیرید (گرچه دروغ می‌گوید) و هرگز دهانش را بو نکن. اگر فرزند شما گفت: من از جیب شما پول برداشتم، به گفته او اعتماد کن. البته تغافل در مورد خلاف‌های شخصی و جزئی و فردی است و گرنه در مسائل مهم که دشمنان و کفار برای براندازی نظام اسلامی نقشه می‌کشند، تغافل بزرگترین خواست دشمن است. (نساء/ ۱۰۲)

ه) همه عیب‌ها را یکجا نگوئیم:

در نهی از منکر و انتقاد، سعی کنیم که طرف را به رگبار نبدیم. مثال: اگر مادری از تحصیل دخترش ناراحت است هنگام تذکر نگوید، در درس عقب ماندی، در خیاطی بد دوختی، غذا را شور کردی، لباس رانشستی و غیره. این گونه نهی از منکر برای بسیاری از افراد قابل تحمل نیست. اسلام در مدت ۲۳ سال دستورات خودش را به مردم اعلام کرد. (سلطان محمدی، ۱۳۸۵)

و) شیوه الگوسازی:

معرفی چهره‌های موفق، تجلیل از آنها، تشویق آنان، گرایش دادن مردم به خط حق، تحقیر چهره‌های منحرف، در وادار کردن مردم به معروف و نهی از منکر نقش موثری دارد.

مثال: همین که خانواده‌ها هر سال در عاشورا مراسم عزاداری در منزل دارد و یا محافل قرآنی در مبارک رمضان برپا می‌کنند خود بهترین روش برای فرزندان‌شان در خط معروف‌ها می‌باشد مثلاً اگر عقد دختران را به دور از تجمعات در مسجد

بگیریم خود یک الگوی برای دیگر خانواده هاست، همین که در یک مراسم شادی و عروسی یا در یک مراسم گردشی و تفریحی یک نفر بلند شد و به نماز ایستاد زمینه را برای علاقمندان به نماز باز می‌دارد. (سلطان محمدی، ۱۳۸۵)

امر به معروف و نهی از منکر در خانواده

ناگفته پیداست که اصلاح خود و خانواده، مقدم بر اصلاح جامعه است. قرآن می‌فرماید:

" ای پیامبر ! اول به دختران و همسران سفارش کن و آن گاه به زنان دیگر" (احزاب/۵۹)

و در جای دیگر می‌خوانیم: ای مومنان! خود و خانواده خود را از آتش حفظ کنید. (تحریم/۶)

قرآن درستایش یکی از انبیاء می‌فرماید: او خاندان و بستگانش را به نماز سفارش می‌فرمود. (مریم/۵۵)

امام حسین علیه السلام در روز عاشورا ابتدا علی اکبر را به جبهه فرستاد و بعد جوانان دیگر را.

امام سجاد (ع) در رساله حقوق، برای فرزندان حق ویژه‌ای بیان فرموده است. قرآن از کسانی که نسبت به خاندان خود سوز و گدازی دارند ستایش کرده است. (طور/۲۶)

البته این بدان معنا نیست که تا بستگان اصلاح نشده اند، انسان به سراغ دیگران نرود، زیرا گاهی همسر و فرزندان قابلیت هدایت ندارند، ولی دیگران حرف حق را می‌پذیرند. نمونه آن پسر نوح و همسر لوط است. (هود/۴۶)

اصلاح خانواده، زیر بنای اصلاح جامعه است. زیرا جامعه پذیری جز خانواده‌های درکنار هم نیست. پیامبر اسلام نیز در ابتدای بعثت ما مور می‌شود که بستگان نزدیکش را هشدار دهد. (شعراء/۲۱۴)

بخش مهمی از توفیق مردان بزرگ، مرهون همفکری و همکاری همسر و بستگان آنهاست. در روایات می‌خوانیم: نشانه سعادت است اگر کسی فرزندش بازو و همکار او باشد. (فروع کافی، ج ۶ ص ۲)

البته اصلاح نسل با امر و نهی به تنهایی نمی‌شود. کسانی که به فکر نسل صالحی هستند باید از ابتدا در انتخاب همسر و سپس در تهیه لقمه حلال و انتخاب استاد گام‌های عمیق و زیر بنایی بردارند.

موارد مهم در پذیرش امر به معروف و نهی از منکر در خانواده

درباره امر به معروف و نهی از منکر همان گونه که قدرت علمی و رفتار خوب شخص گوینده لازم است، پذیرش شنونده نیز لازم است. براین اساس، برای موفقیت و پذیرش امر به معروف و پذیرش نهی از منکر از سوی اعضای خانواده، باید به چند مورد مهم توجه داشت:

۱- اجرای نظام تربیتی اسلام.

۲- آشنایی والدین با این همسر داری و حقوق همسر و فرزندان: گرچه در این مورد نیز، هم چون امر به معروف و ... همه ی اعضای خانواده نسبت به یک دیگر مکلف هستند، ولی در این جا، تنها به گوشه‌ای از این وظایف اشاره می‌شود: «و اما حق ولدک فان تعلم انه منک و مضاف الیک فی عاجل الدنیا بخیره و شره و انک مسوول عما ولیته به من حسن الادب و الدلاله علی ربه عز و جل و المعوله له علی طاعته فاعمل فی امره من یعمل انه ماثب علی الاحسان الیه ، معاقب علی الاساءه علیه». (افشاری، ۱۳۹۴)

اگر پدر و مادر ادب و نزاکت و حقوقی را که اسلام برای اعضای خانواده معین کرده، رعایت کنند فرزندان احساس آرامش و امنیت نموده و به آسانی به خوبی‌ها و پدر و مادر گرایش و از بدی‌ها و لجاجت با پدر و مادر و بی حرمتی به آنان اجتناب خواهد نمود. (افشاری، ۱۳۹۴)

۳- به اموری که ایجاد محبت می‌کنند، اهتمام ورزند: مهم‌ترین عوامل محبت، ایمان به خدا و رفتار شایسته است، خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید: «ان الذین امنوا و عملوا الصالحات سیجعل لهم الرحمن ودا» گرچه اموری مانند احترام متقابل و هم گرایی و ... در ایجاد محبت نقش ارزنده‌ای دارند، لیکن محبتی که ایجاد می‌کنند، اگر ایمان به خدا و رفتار خدا پسندانه بین شان نباشد، دوام نخواهد داشت. (افشاری، ۱۳۹۴)

۴- بازتاب اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر در خانواده: اعتلا و سلامت جامعه، در همه‌ی زمینه‌ها، بستگی تام به تعالی روحی و سلامت رفتاری افراد آن دارد و اساس شکل‌گیری شخصیت هر فردی در درجه اول در خانه و خانواده می‌باشد، بنابراین، اگر خانواده سالم بشود جامعه نیز سالم می‌شود، و اگر کسی پس از ورود به اجتماع فاسد بشود از آن جهت که فاسد کننده تک تک افراد آن اجتماع، عامل آن می‌باشند، مجدداً بر می‌گردد به فساد فردی، این نظر اسلام و نظر عقل سلیم است (در اسلام نه اومانیسیم غربی عامل ایجاد جامعه پیش رفته است و نه تصور تاریخ که تز مقابل فرد گرایی است، در نظر اسلام ساختار درست و نا درست اجتماع، مرهون عمل کرد افراد آن است). (افشاری، ۱۳۹۴)

نمونه معروف‌های خانوادگی در قرآن

- در قرآن برای مسائل خانواده سفارش‌هایی شده که در اینجا به قسمتی از معروف‌ها و منکرهای آن اشاره می‌کنیم. معروف‌های خانوادگی عبارتند از:
- درانتخاب همسر اصل، تفکر و ایمان اوست نه شکل و سرمایه.
 - خانواده همسر در پاکدامنی اونقش دارد. (مریم/۲۸)
 - مهریه رادر قراردادها جوری تنظیم کنید که داماد در فشار قرار نگیرد
 - آمیزش جنسی مقدمه‌ای برای ذخیره قیامت و نسل صالح است نه تنها شهوترانی بدون هدف.
 - زن تحت تکفل مرد است و باید زندگی زن توسط مرد تأمین شود.
 - زندگی با همسر باید به نحوه معروف باشد.
 - مادران دو سال فرزندان خود را شیر دهند.
 - مقدار خرجی مرد به همسر باید مناسبت درآمد مرد باشد.
 - اگر از پیدایش کدورت نگران هستید دادگاه خانوادگی تشکیل دهید و مسئله را با بیگانگان در میان نگذارید.
 - زن و مرد لباس یکدیگرند و باید همدیگر را حفظ نمایند.

➤ عفت و حجاب و نشان ندادن مواضع زینت و پایکوبی نکردن و باکرشمه حرف نزدن و باحیا راه رفتن و با مردان مختلط نشدن از سفارشات قرآن است به زنان که برای هریک آیه صریحی داریم. (سلطان محمدی، ۱۳۸۵)

نمونه منکرات خانوادگی در قرآن

خانواده می‌تواند اساس تربیت و تقوا باشد. همان گونه که می‌تواند سرچشمه فساد و گناه باشد، اسلام به خاطر اهمیت خانواده از همان گام‌های اول دقیق‌ترین سفارش‌ها را فرموده است. از جمله:

- ۱- در انتخاب همسر به فکر عقاید و افکار او باشید.
- ۲- همسر زیبایی که از خانواده فاسد است، مثل گل زیبایی است که ریشه آن در زباله‌ها باشد.
- ۳- مراسم و مهریه را ساده و کم بگیرید.
- ۴- هدف از آفرینش جنسی، باید نسلی باشد که نور چشم در دنیا و ذخیره قیامت تان باشد.
- ۵- سفارش در مورد نامگذاری، محبت، آموزش قرآن و شنا و هنر و علم و مساوات میان فرزندان و فرق نگذاشتن بین پسر و دختر، تغذیه حلال و سالم، انتخاب شغل و صدها سفارش دیگر، نشانه اهمیت دادن به نظام خانواده است. (سلطان محمدی، ۱۳۸۵)

مواردی که نظام آموزش و پرورش باید در برنامه ریزی‌های خود

برای تقویت تربیت خانوادگی به آن توجه کند

برای آن که بتوانیم افرادی با هویت خانوادگی و ملی تربیت کنیم لازم است تا با برنامه ریزی‌های دقیق پیوندی عمیق ترمیان خانواده و مدرسه برقرار کنیم ما در نظام جمهوری اسلامی ایران که اهداف و برنامه‌های آن برگرفته از آیین مقدس

اسلام و پاسخ گوی نیازهای مادی و معنوی بشر است بیش از هر چیز بر قداست خانواده و مدرسه و نقش آن ها در شکل گیری هویت و شخصیت افراد تأکید داریم. باید به اولیاء آموزش دهیم که بیش از هر چیز به بقا و دوام پیوند خانوادگی بیندیشند و رسالت و مسئولیت خود را که همان تربیت صحیح فرزندان است فراموش نکنند.

باید شرایطی فراهم شود تا خانواده‌ها بتوانند از تجربیات یک دیگر در امر و نهی فرزندان بیشتر استفاده کنند.

ما باید مهارت‌های زندگی اجتماعی مانند همکاری، هم اندیشی، مشارکت، تصمیم گیری ها و نظایر آن را در فرزندانمان تقویت کنیم.

ما باید دانش آموزان را با پیشرفت‌ها و عدم مؤفقیتهای بشر در طول تاریخ بیشتر آشنا کنیم.

ما باید فرزندان خود را با مسائل جهانی کنونی مانند: آلودگی محیط زیست، بحران انرژی، اعتیاد، ایدز و غیره آشنا کنیم و با استفاده از تجربیات جهانی و با تکیه بر فرهنگ بومی، راه‌های مقابله با این مسائل را بیابیم و آموزش دهیم.

باید در کلاس‌های آموزش خانواده مسائل ریز و درشت امر و نهی ها را متذکر شویم تا والدین بهتر آنها را در خانه بکاربرند. (سروش، ۱۳۸۳)

آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر

۱- اجرایی شدن احکام اسلام: امر به معروف و نهی از منکر راه پیامبران و روش صالحان است، فریضه بزرگی است که به سبب آن، واجبات اسلامی برپا می‌شود. (شرح غررالحکم، ج ۵)

۲- عدالت اجتماعی: امر به معروف و نهی از منکر با برگرداندن حقوق به صاحبان اصلیش و مخالفت با ستمگر همراه است. هم چنین تقسیم عادلانه بیت المال و غنایم را در پی دارد و صدقات (مالیات های شرعی) از جاهای لازم گرفته شده، در جای حق و مناسب مصرف می شود.

۳- سازندگی: به وسیله امر به معروف و نهی از منکر زمین آباد می‌شود.

- ۴- استواری نظام اسلامی: «بها یستقیم الامر»؛ به وسیله امر به معروف و نهی از منکر، امر «حکومت» مستقیم و استوار می‌گردد. (نهج البلاغه، حکمت ۲۴۴)
- ۵- امنیت: به وسیله امر به معروف و نهی از منکر... راه‌ها امن می‌گردد... و از دشمنان انتقام گرفته می‌شود.
- ۶- خیر و سلامتی: پیامبر(صلی الله علیه و آله) فرمودند: امت من تا زمانی که امر به معروف و نهی از منکر کنند، در خیر و سلامتی اند.
- ۷- قدرتمندی مومنان: هرکس امر به معروف کند، مومنان را قدرتمند می‌کند.
- ۸- تضعیف جبهه نفاق: در قرآن آمده مردان و زنان منافق برخی مانند برخی دیگرند که امر به منکر و نهی از معروف می‌کنند و مشتهای خویش را علیه شما گره می‌زنند.
- ۹- پاکیزگی کسب و کار: امام باقر(علیه السلام) فرمودند به وسیله امر به معروف و نهی از منکر کسب‌ها حلال می‌شود.
- ۱۰- مصلحت عمومی جامعه: حضرت علی(علیه السلام) می‌فرماید: خداوند امر به معروف را برای مصلحت عامه مردم و نهی از منکر را برای طرد سفیهان واجب کرده است. (نهج البلاغه، حکمت ۲۴۴)

آثار دنیوی امر به معروف و نهی از منکر

- ۱ سلامتی دین و دنیا: حضرت علی(علیه السلام) می‌فرماید: هرکس سه خصلت در او باشد، دنیا و آخرتش سالم می‌شود: ۱ امر به معروف کند و خود نیز بدان عمل نماید؛ ۲ نهی از منکر کند و خود گرد آن نگردد؛ ۳ نگهبان حدود خداوند بزرگ باشد.
- ۲ نصرت الهی: حضرت باقر(علیه السلام) فرمودند: این دو آفریده الهی هستند که هرکس آنها را یاری کند، خدا یاریش کند و هرکس آن دو را تنها گذارد، خدا تنهایش می‌گذارد.
- ۳ کم نشدن عمر و روزی: حضرت علی(علیه السلام) می‌فرماید: امر به معروف و نهی از منکر، مرگ را نزدیک نمی‌کند و از روزی نمی‌کاهد.

۴ نجات از بلاها: در قرآن کریم آمده پس چون آن چه را که به آنان تذکر داده شده بود فراموش کردند، ما نهی کنندگان از بدی را نجات دادیم و کسانی را که فسق می ورزیدند، به عذاب زیان بار گرفتار کردیم.

آثار اخروی امر به معروف و نهی از منکر

۱. خشنودی خدا: در قرآن مجید آمده است: او بستگان خویش را به نماز و (دادن) زکات وامی داشت و پروردگارش از او راضی بود.
۲. فلاح و رستگاری: مومنانی که امر به معروف و نهی از منکر می کنند رستگاراند.
۳. ثواب فراوان: امام علی(علیه السلام) می فرماید امر به معروف و نهی از منکر ثواب را دو چندان و اجر را بزرگ می کند.
۴. رهایی از دروغ: رسول اکرم(صلی الله علیه و آله) فرمودند: شبی در خواب دیدم که شعله های آتش (دوزخ) مردی را در بر گرفته اند ولی امر به معروف و نهی از منکر آمدند و او را از آتش نجات داده با فرشتگان قرار دادند. (مستدرک الوسائل، ج ۱۲)
۵. بهشت برین: امام صادق(علیه السلام) می فرماید: بهشت را دری است به نام (معروف) که جز اهل معروف از آن وارد نمی شوند. (شرح غررالحکم، ج ۲)

تدابیر عملی برای امر به معروف و نهی از منکر در خانواده ها

زندگی ماشینی به بسیاری از کارها سرعت بخشیده است و انسانها معمولاً وقت زیادی دارند. برای ایام فراغت اگر تدابیر صحیح اندیشیده نشود، زمینه خلا فکاری زیادی پیش می آید بعضی از این تدابیر عبارتند:

- بازدید بچه ها همراه با خانواده از نمایشگاه های عملی و هنری و بازدیدهای سازنده.
- شرکت فرزندان خود در مسابقات ورزشی و عملی.
- نام نویسی در آموزش و کلاس های زبان کامپیوتر و آشنایی بادنمای روز.
- تهیه کتابخانه در محیط خانه و استفاده از کتاب های علمی و مذهبی.

- رفتن به مساجد جهت برگزاری برنامه های مفید و نماز سر وقت و تأمین نظافت و غباررویی.
- هنرآموزی و تبلیغ این شعار که «هر فرد یک هنر و یک شغل بازویی دارد.»
- برگزاری کلاس ختم قرآن و تشویق فرزندان خود در این کلاس ها.
- تبلیغ در امر پیاده روی همگانی.
- ایجاد محل مناسب برای اقامه نماز در منزل بصورت جماعت.
- نصب تابلوهای زیبای همراه با تذکرات کوتاه و مفید در اتاق کار فرزندان.
- دادن مسؤلیت های حساس در خانه به فرزندان.
- تشویق و تحسین از عملکردهای خوب فرزندان.
- آموزش خانواده ها و برقراری ارتباط مستمر با اولیاء. (حسینی اصفهانی، ۱۳۸۸)

نتیجه گیری

در نهج البلاغه می خوانیم که تمام کارهای خیر و حتی جهاد در راه خدا، نسبت به امر به معروف مثل رطوبت دهان است نسبت به آب دریا.

بنابراین امر به معروف و نهی از منکر والدین است که اساس تربیت کودک را تشکیل می دهد و مقام وحقی است که خداوند به اهل ایمان داده تا بر اعمال یکدیگر نظارت داشته باشند.

در اهمیت امر به معروف و نهی از منکر همین بس که علما به دلیل ارتباط قلبی انسان با آن، آن را در اصول دین و به دلیل برخوردهای عملی و اینکه یکی از واجبات است، آن را در ردیف فروع دین مطرح کرده اند.

منابع

- افشاری، علی، (۱۳۹۴). موارد مهم در پذیرش امر به معروف و نهی از منکر در خانواده، وبلاگ تخصصی نور.
- حسینی اصفهانی، سید مرتضی، (۱۳۸۸). امر به معروف و نهی از منکر در اسلام، چاپ اول، انتشارات اسلامی.
- سروش، محمد، (۱۳۸۳). امر به معروف و نهی از منکر، چاپ اول، انتشارات زمزم هدایت.
- سلطان محمدی، منیر، (۱۳۸۵). دانشجو دانشکده مجازی علوم حدیث، هفتم فروردین.
- سیف، علی اکبر، (۱۳۸۴). روانشناسی پرورشی، چاپ چهاردهم، مؤسسه انتشارات آگاه، تهران.
- شرح غررالحکم، ج ۲
- شرح غررالحکم، ج ۵
- شیخ طوسی، محمد بن الحسن، (۱۳۶۵). تهذیب الأحکام، چهارم، دار الکتب الإسلامیه، تهران.
- شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان: المقنعه، دوم، انتشارات جامعه مدرسین قم، ۱۴۱۰ق.
- فروع کافی، ج ۶
- قرآن کریم
- قرائتی، محسن، امر به معروف و نهی از منکر، درسهایی از قرآن، ۱۳۷۵.
- مالکی، حسن، (۱۳۸۴). امر به معروف و نهی از منکر در جامعه و خانواده، مستدرک الوسائل، ج ۱۲
- نهج البلاغه، حکمت ۲۴۴